ปฐมบทแห่งการสื่อสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
A Passage to Southeast Asia : From Media Studies Perspective

กำจร หลุยยะพงศ์[1]

Kamjohn Louiyapong

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันกระแสภูมิภาคนิยมและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาเริ่มกลายเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจในแวดวงวิชาการต่าง ๆ รวมถึงนักวิชาการด้านการสื่อสาร ในที่นี้จะขอเพ่งพินิจถึงความสนใจของนักวิชาการด้านการสื่อสารที่แลเห็นความสำคัญของการสื่อสารในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยรวบรวมจากการศึกษาของนักวิชาการที่ผ่านมาทั้งไทยและเทศ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจด้านการสื่อสารกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไปในอนาคต ผลการศึกษาอาจจำแนกได้เป็น 2 ระดับ โดยใช้เกณฑ์พื้นที่ คือ การสื่อสารในระดับโลกกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการสื่อสารระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ระดับแรกการสื่อสารในระดับโลกกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สามารถแบ่งย่อยเป็น 3 กลุ่ม ตามแนวทางการศึกษาที่แตกต่างกันคือ กลุ่มแรก จะมองการสื่อสารระดับโลกกำลังรุกคืบสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามแนวทางของจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม (cultural imperialism) เช่น ภาพยนตร์ฮอลลีวู้ด ภาพยนตร์ฮ่องกง กลุ่มที่สอง จะมองการปรับประสมวัฒนธรรมของโลกกับดินแดนแห่งนี้ ตามแนวคิดเรื่องการประสมประสานวัฒนธรรม (cultural hybridisation) เช่น เมื่อรายการเกมโชว์ต่างประเทศเขยิบเข้าไทยก็ต้องใส่พริกและมะนาวให้เป็นไทย ดังรายการเกมเศรษฐี เป็นต้น และกลุ่มที่สาม ศึกษาภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาสื่อตะวันตก ตามแนวคิดภาพตัวแทน (representation) ผลชี้ให้เห็นว่าภาพเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะถูกมองในแง่ลบมากกว่าบวก

ระดับที่สองการสื่อสารระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สามารถจำแนกย่อยได้อีก 4 กลุ่ม ในกลุ่มแรก ศึกษาประวัติศาสตร์และโครงสร้างการสื่อสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่า โดยส่วนใหญ่สื่อมวลชนจะเป็นของใหม่พ่วงติดจากการนำเข้าของประเทศเจ้าอาณานิคมเดิม ส่วนโครงสร้างของสื่อมวลชนจะเป็นไปตามกรอบแนวคิดของ

---

[1] อาจารย์ประจำโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทฤษฎีบรรทัดฐานของสื่อมวลชน เช่น ประเทศที่เป็นสังคมนิยมทิศทางของสื่อก็จะมีแนวโน้มเช่นกัน คือ อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ ดังประเทศลาว และเวียดนาม กลุ่มที่สอง การครอบงำของสื่อไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน พบว่า ในขณะที่การสื่อสารระดับโลกครอบงำโลกที่สามในทำนองเดียวกัน การสื่อสารของไทยก็รุกล้ำสู่ประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่มที่สาม การศึกษาภาพของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาของไทย จะมีทั้งภาพบวกและลบระคนกัน แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นภาพในแนวลบหรือ "คู่แค้น" มากเสียกว่า อันอาจมีผลต่อการพัฒนาสัมพันธภาพของประเทศในบริเวณนี้ และกลุ่มที่สี่ การศึกษาผู้รับสารหรือผู้ชมตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษาพบว่า คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความแตกต่างด้านวัฒนธรรมความคิดก็ย่อมอ่านความหมายของเนื้อหาสารไม่เหมือนกัน และเมื่อคนเหล่านี้อพยพย้ายถิ่น (diaspora) ก็ยังคงติดตามเนื้อหาสื่อจากประเทศตนอยู่สม่ำเสมอ ดังกรณีคนไทยในประเทศออสเตรเลีย

Abstract

Today regionalism and Southeast Asian Studies have become of interest amongst social scientists including scholars in the area of media studies. Thus, in this article I focus on communication in Southeast Asia with the hope that the written document will broaden our knowledge in human communication in this region.

The goal of this article is to explore two levels of communication in Southeast Asian countries : global and regional. At the global level, I will adopt the three main concepts of cultural imperialism, cultural hybridization, and media representation. Based on these concepts, three core aspects of international communication (i.e. production, text and consumption) will be examined.

At the regional level, I will investigate the history of Southeast Asian communication practices with colonialist influences and different media normative paradigms, e.g., liberalism, socialism, etc. Next, using a dominant perspective, I will explain how cultural domination is concealed in the international communication within the region. Then, I will delve into the images of neighbouring countries constructed by the Thai media. Finally,

through the diasporic perspective, I will analyse how audiences Southeast Asian interact with media.

เกริ่นนำ

ตามแนวคิดของนักรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ ประเทศต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันมิอาจอยู่ได้ด้วยตนเองอีกต่อไป สืบเนื่องจากคลื่นลมของความไม่มั่นคงด้านการปกครองและเศรษฐกิจระดับโลกถาโถมเข้ามา ดังนั้น แนวทางหนึ่งที่จะช่วยเป็นกำแพงต่อต้านพายุรุนแรงได้ก็คือการรวมตัวกัน และการรวมตัวกันได้ดีที่สุดคือการรวมตัวในระดับภูมิภาค ซึ่งมีความเหมือนและความร่วมกันในระดับหนึ่ง เช่น เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดคือการรวมตัวของกลุ่มประเทศในยุโรป อเมริกากลาง อเมริกาใต้ ประเทศในเอเชียแปซิฟิก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สำหรับในแวดวงการสื่อสาร กระแสการรวมตัวของกลุ่มประเทศระดับภูมิภาคย่อมส่งผลให้แนวทางการศึกษาการสื่อสารที่เดิมมุ่งศึกษาในระดับมหภาค คือ ระดับโลก และระดับประเทศ แปรเปลี่ยนมาศึกษาการสื่อสารในระดับภูมิภาค เพื่อแสดงให้เห็นวิถีแห่งการสื่อสารภายในภูมิภาคมีลักษณะประการใด มีจุดร่วม จุดต่าง ตลอดจนการสร้างความสมานฉันท์ภายในภูมิภาคได้อย่างไร ดังนั้น บทความชิ้นนี้จะแสดงให้เห็นปฐมบทแห่งการศึกษาการสื่อสารระดับภูมิภาคโดยใช้กรณีศึกษาการสื่อสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม สืบเนื่องจากการศึกษาการสื่อสารกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังถือเป็นเรื่องใหม่ถอดด้ามในสังคมไทย งานชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะจุดประกายให้เกิดความเข้าใจในด้านการสื่อสารกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเพ่งพินิจสู่การศึกษาที่ผ่านมา ลำดับแรกจะย้อนให้เห็นจุดเริ่มต้นการศึกษาการสื่อสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สู่การสื่อสารระดับโลกกับภูมิภาค และการสื่อสารภายในภูมิภาคตามลำดับ

จุดเริ่มต้นการศึกษาการสื่อสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ที่ผ่านมาการศึกษาด้านการสื่อสารกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเสมือนเหรียญคนละด้าน กล่าวคือ ในเหรียญด้านการสื่อสารไม่สนใจมิติด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในอีกด้านหนึ่งนักวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มองไม่เห็นความสำคัญด้านการสื่อสารเช่นกัน[2] ทว่า ในปัจจุบันเราจำเป็นต้องหันมาให้ความสนใจมิติทั้งสอง สืบเนื่องจาก ในระดับแรก เรากำลังอยู่ในโลกแห่งการสื่อสาร และในระดับที่สอง การสื่อสารได้รับการมองว่า เป็นเสมือนการเชื่อมร้อยภูมิภาคแห่งนี้เข้าด้วยกัน ทั้งการติดต่อสื่อสารจากโลกเข้าสู่ภูมิภาคแห่งนี้ และการติดต่อสื่อสารกันภายในภูมิภาคภายหลังสงครามเย็นยุติลง

---

[2] ในปี 2538 ศรีศักร วัลลิโภดม ได้ศึกษางานที่เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในไทยและพบว่า มีงานด้านการสื่อสารเพียงสองเล่มจากจำนวน 176 เล่ม และในปัจจุบันแม้จะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นแต่ก็ถือเป็นจำนวนน้อยอยู่

ในระดับแรก ความหมายของโลกแห่งการสื่อสารขยายความได้ว่า นับตั้งแต่เราตื่นนอนจวบจนถึงยามค่ำ เราจะต้องสื่อสารอยู่ตลอดเวลาโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่น แม่ปลุกให้ตื่น เปิดวิทยุฟังเพลงยามอาบน้ำ อ่านหนังสือพิมพ์เพื่อตรวจสอบข่าวสาร สนทนาพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน ยามค่ำรับประทานอาหารค่ำพร้อมชมการแสดงนาฏศิลป์ ตัวอย่างดังกล่าว ยังอธิบายถึงมิติการสื่อสารหลากหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลผ่านการพูดคุยกับแม่และเพื่อนร่วมงาน ระดับสื่อสารมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และระดับสื่อพื้นบ้าน เช่น การชมนาฏศิลป์

ในสายตาของนักการสื่อสารแม้นจะมองเห็นความสำคัญของการสื่อสารที่อยู่ในชีวิตประจำวัน และมีมิติการสื่อสารที่หลากหลายระดับ แต่จะมุ่งศึกษาเทคนิคการผลิตความหมายในสื่อต่าง ๆ เช่น กระบวนการผลิตภาพยนตร์ กระบวนการสื่อสารระหว่างครูกับนักเรียน การแสดงละคร เป็นต้น ทำให้ในระยะแรกนักการสื่อสารจะขาดการเชื่อมโยงกับประเด็นต่าง ๆ เช่น การสื่อสารกับการเมือง การสื่อสารกับเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแทบจะมิได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารที่มีความสัมพันธ์กับประเด็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในระดับที่สอง การสื่อสารเริ่มได้รับการยกย่องว่าเป็นเสมือนการเชื่อมร้อยเครือข่ายภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และโลกเข้าด้วยกัน ตามแนวคิดของ Marshall McLuhan เรื่อง “หมู่บ้านโลก” (Global Village) ที่มองว่า โลกปัจจุบันกำลังลดขนาดเล็กลงเนื่องด้วยการพัฒนาการของการสื่อสาร โลกจึงกลายเป็นเพียงหมู่บ้านเท่านั้น ดังที่จะเห็นจากปริมาณการสื่อสารจากภายนอก (ภูมิภาค) สู่ภายใน (ภูมิภาค) และการสื่อสารภายในด้วยกันเองที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ประกอบทั้งการเติบโตของกระแสความคิดเรื่องภูมิภาคนิยมภายหลังการก่อตั้งภูมิภาคอาเซียนใน 3 ทศวรรษที่ผ่านมา จึงส่งผลให้เกิดการศึกษาค้นคว้าในหมู่นักการสื่อสารและนักวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยอาจสามารถจำแนกได้ตามพื้นที่คือ การสื่อสารในระดับโลกกับภูมิภาค และการสื่อสารภายในภูมิภาคว่ามีลักษณะเป็นเช่นไร

การสื่อสารในระดับโลกกับภูมิภาค

นักวิชาการสำนักสื่อและจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม (Media Imperialism) ถือเป็นกลุ่มนักวิชาการกลุ่มแรกที่หันมาให้ความสนใจต่อการสื่อสารในระดับโลกที่มีต่อภูมิภาคแห่งนี้ นักวิชาการกลุ่มนี้วางสมมุติฐานไว้ว่า การสื่อสารในระดับโลกต่างพากันก้าวเข้าสู่การสื่อสารในประเทศโลกที่สามเฉกเช่นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างรวดเร็ว พร้อมกันนั้น ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นการพยายามยึดพื้นที่ในจิตใจของบุคคลเป็นสิ่งที่ยาวนานมากกว่าการยึดพื้นที่เฉกเช่นอาณานิคมแบบเดิม

ประจักษ์พยานสำคัญคือ หากมองไปในรายการต่าง ๆ ที่ปรากฏในโทรทัศน์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็จะพบบรรดารายการที่ได้รับอิทธิพลจากโลกที่หนึ่ง เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และแม้กระทั่งประเทศจีน ไต้หวันหลั่งไหลเข้าไปในพรมแดนของรายการโทรทัศน์ เช่น ข่าวโทรทัศน์ CNN บุกสู่จอโทรทัศน์แทบจะทุกประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ละครโทรทัศน์ของดาราหนุ่ม 4 คน นาม F4 ของไต้หวันที่สร้างปรากฏการณ์คลั่งไคล้

ศิลปินเพลงทั้งในไทย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย กรณีอิทธิพลญี่ปุ่น เช่น คาราโอเกะก็เผยแพร่ทั่วไปไม่เว้นแม้ในประเทศสังคมนิยม เช่น เวียดนาม (Akiko Otake and Shuhei Hosakawa, 1998) หรือ หนังสือและรายการการ์ตูนเจ้าแมวจอมยุ่ง "โดราเอมอน" ก็เผยแพร่และเป็นขวัญใจของเด็กไทย อินโดนีเซีย และเวียดนาม

ในด้านของการรุกคืบของสื่อภาพยนตร์โลกต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่า ภาพยนตร์ฮอลลีวู้ดเข้าครอบงำภาพยนตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (John A. Lent อ้างถึงใน ชูศักดิ์ จิระสกุลไทย, 2540) จนเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้อุตสาหกรรมภาพยนตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตกต่ำ ในส่วนของภาพยนตร์ฮ่องกงก็ไม่น้อยหน้า งานของ Ding-Tzann Lii (1998) ก็แสดงให้เห็นเป็นตัวเลขว่า ภาพยนตร์จีนฮ่องกงก็เป็นส่วนหนึ่งที่รุกล้ำเข้าประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เฉกเช่นเดียวกันกับภาพยนตร์ของอินเดียหรือบอลลีวู้ดก็ซัดโถมเข้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะในหมู่ประเทศที่มีชาวอินเดียอยู่มาก เช่น ไทย สิงคโปร์ มาเลเซีย และแม้แต่อินโดนีเซีย (อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว, 2546)

ถึงแม้ว่าระยะหลัง ๆ แนวคิดเรื่องการครอบงำของสื่อเริ่มถูกตั้งคำถามว่า เป็นไปได้หรือที่มีการครอบงำทางด้านการสื่อสารทั้งหมด? พร้อมทั้งเสนอแนวคิดใหม่ว่า วัฒนธรรมย่อมมีการปรับเปลี่ยนและมีการผสมผสานเข้าด้วยกัน (cultural hybridisation) เช่น กรณีของการรับรายการโทรทัศน์จากต่างประเทศเข้าในไทย เราก็อาจปรับรายการให้เป็นไทยโดยใช้พิธีกรไทย คำถามแบบไทย ๆ ได้ ตัวอย่างกรณีรายการ "Who want to be a millionaire?" ได้แปรเปลี่ยนเป็นรายการถามตอบแบบไทยคือ "เกมเศรษฐี" หรือกรณีภาพยนตร์เรื่อง "กาเหว่าที่บางเพลง" ที่ได้รับอิทธิพลจาก "Village of the Damned" ก็เป็นตัวแทนของการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากตะวันตกเป็นไทย (สนใจโปรดดูมลิณี นิลมาลี, 2540) เป็นต้น ทว่า แนวคิดการครอบงำสื่อก็ยังคงมาแรงอยู่เนื่องจากอัตราการประสมประสานวัฒนธรรมจากโลกที่สามยังคงมีระดับน้อยเมื่อเทียบกับอัตราส่วนของโลกที่หนึ่งที่มาแรงกว่า

นอกจากนั้น เมื่อศึกษาในระดับเนื้อหาข่าวสารที่โลกมองภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการสื่อสารในโลกที่หนึ่ง ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่อง "ภาพตัวแทน" (representation) ของ Stuart Hall (1997) เสนอว่า สื่อมวลชนมิได้เสนอภาพทั้งหมดให้เห็นเพียงแต่คัดเลือกภาพตัวแทนบางภาพเท่านั้นโดยยึดกรอบความคิดบางประการ เช่น สื่อมวลชนจะเลือกภาพผู้หญิงดูแลลูกรักลูกเป็น "ภาพตัวแทนแม่" ทั้ง ๆ ที่ในโลกความจริงมีภาพของแม่ที่ไม่รักลูก ทั้งนี้ก็เพื่อตอบสนองต่ออุดมการณ์เรื่อง "แม่ดี" จากแนวคิดดังกล่าวอาจอธิบายได้ว่า สื่อมวลชนตะวันตกอาจหยิบยก "ภาพตัวแทน" บางภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้อุดมการณ์บางอย่าง

หากวิเคราะห์ภาพยนตร์ยอดนิยมฮอลลีวู้ดที่นำเสนอภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่า ภาพยนตร์ส่วนใหญ่ของฮอลลีวู้ดจะแสดงให้เห็นภาพเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในแง่ลบ อันได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งทั้งด้านการเมือง สงคราม เศรษฐกิจ และสังคม ภาพยนตร์เรื่อง The Year of Living Dangerously (1982) สะท้อนภาพความขัดแย้งของการเมืองในอินโดนีเซียช่วงอดีตประธานาธิบดีซูการ์โน ภาพยนตร์เรื่อง Beyond Rangoon (1995) ตอกย้ำแนวคิดทหารนิยมในประเทศพม่า และภาพยนตร์เรื่อง The Beach (2000) แสดงให้เห็นปัญหายาเสพติด การฆาตกรรมในประเทศไทย มีเพียงภาพยนตร์ส่วนน้อยเท่านั้นที่ชี้ให้เห็นจุดดีของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เช่น ภาพยนตร์เรื่อง Indochine (1992) ชี้ให้เห็นภาพความโหดร้ายของอาณานิคมและการต่อสู้ของคนเวียดนามต่อประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

ภาพตัวแทนเชิงลบของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในภาพยนตร์สอดคล้องกับการศึกษาของบุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา (2533) ชี้ให้เห็นภาพยนตร์ฮอลลีวู้ดที่พูดถึงเวียดนามในระยะแรกมองภาพเวียดนามในเชิงลบภายใต้กรอบการโฆษณาชวนเชื่อ แต่ในระยะหลังเริ่มมองภาพเวียดนามในเชิงบวกเพิ่มขึ้น

ภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ภายใต้สายตาของฝรั่งมองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปกคลุมด้วยอุดมการณ์ของอาณานิคมของตนเองเป็นใหญ่ส่วนชาติอื่นถือเป็นรอง เป็นที่น่าสังเกตว่า หากได้รับการตอกย้ำไปเรื่อย ๆ ก็จะส่งผลให้ภาพความเป็นจริงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกบิดเบือนได้

การสื่อสารระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การศึกษาของนักรัฐศาสตร์โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จะศึกษาถึงการสร้างความสมานสามัคคีผ่านการสื่อสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างไร เช่น การใช้การเจรจาทางการทูต แต่สำหรับนักวิชาการด้านการสื่อสารจะศึกษาการสื่อสารทุกประเภทในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่การสื่อสารในสื่อสารมวลชน การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารประเพณี ตลอดจนศึกษาลึกลงถึงกระบวนการสื่อสาร (communication process) ทั้งผู้ส่งสาร (sender) เนื้อหา (message) ช่องทางการสื่อสาร (channel) และผู้รับสาร (receiver) เพื่อเปิดเผยให้เห็นมิติการศึกษาการสื่อสารระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 4 กลุ่ม ดังนี้ (1) การศึกษาประวัติและโครงสร้างการสื่อสารมวลชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2) การศึกษาการครอบงำของสื่อไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน (3) การศึกษาภาพของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และ (4) การศึกษาผู้รับสาร

1. การศึกษาประวัติและโครงสร้างการสื่อสารมวลชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1.1 ในยุคแรกของการศึกษาการสื่อสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะเริ่มด้วย**การศึกษาประวัติและพัฒนาของการสื่อสารมวลชน**เป็นลำดับแรก ตัวอย่างเช่น งานของ Shelton A.Gunaratne, (2000) Henry Tan และ Arun Mahizhnan (2002) ดรุณี หิรัญรักษ์ (2542) และกำจร หลุยยะพงศ์ (2546a) ได้รวบรวมพัฒนาการของสื่อสารมวลชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การศึกษาเริ่มชี้ให้เห็นว่า ระบบการสื่อสารมวลชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แม้นจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ก็มีจุดร่วมกัน กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลจากประเทศเจ้าอาณานิคมดั้งเดิมตั้งแต่ในปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 เช่น อังกฤษในพม่า มาเลเซีย และสิงคโปร์ ฝรั่งเศสในอินโดจีน เนเธอร์แลนด์ในอินโดนีเซีย และสหรัฐอเมริกาในฟิลิปปินส์ และแม้แต่ประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกเช่นกัน ในระยะแรก ได้นำสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เพื่อใช้ในภารกิจของประเทศอาณานิคมและบุคคลชั้นสูง แต่หลังจากนั้น ก็เริ่มนำมาใช้ในประเทศและใช้เป็นเครื่องมือต่อต้านบรรดาประเทศอาณานิคม ตัวอย่างเช่น ในประเทศลาวและเวียดนาม ต่างพากันใช้วิทยุเพื่อต่อต้านการรุกรานของประเทศฝรั่งเศส และระยะหลังก็ใช้เพื่อสนับสนุนการก้าวสู่รัฐชาติแบบสังคมนิยม

1.2 ในลำดับถัดมา งานศึกษาเริ่มเดินรอยตาม**กรอบแนวคิดของทฤษฎีบรรทัดฐานของสื่อมวลชน** (Normative Theories of Media Performance) ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับโครงสร้าง แสดงให้เห็นว่า สื่อมวลชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ภายใต้การครอบงำจากรัฐบาล (Authoritarian) และเป็นเครื่องมือของรัฐบาล ตัวอย่างเช่น สื่อมวลชนประเทศมาเลเซีย ไทย กัมพูชา สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ยิ่งกว่านั้น กลุ่มประเทศสังคมนิยม เช่น เวียดนาม ลาว และพม่า ยังถือระบบโซเวียตนิยม (Soviet Totalitarian) สื่อมวลชนต้องเดินตามรอยเท้าของนโยบายพรรคเท่านั้น มีเพียงบางส่วนที่หลุดจากกรอบดังกล่าวและมีอิสระเสรีโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบของสังคม (Social Responsibility) และตั้งองค์กรประเภทควบคุมกันเอง ทั้งนี้ นักวิชาการกลุ่มแรกจะวิเคราะห์สื่อมวลชนในแต่ละประเทศและนักวิชาการกลุ่มที่สองจะศึกษาเปรียบเทียบสื่อในแต่ละประเทศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.1 **การวิเคราะห์สื่อมวลชนในแต่ละประเทศ**ตามกรอบแนวคิดบรรทัดฐานของสื่อมวลชน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างสื่อระบบโซเวียตนิยมในงานของ ทองปาน สมพะวง (2542) ศึกษาประเทศลาว และระบบอำนาจนิยมในงานของอรอนงค์ ทิพย์พิมล (2545) ศึกษาประเทศอินโดนีเซีย

(ก) ทองปาน สมพะวง (2542) นักวิชาการและนักการสื่อสารมวลชนลาวได้ทำวิจัยระดับปริญญาโท ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในงานเรื่อง "การศึกษาพัฒนาการของระบบสื่อสารมวลชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ค.ศ. 1950-1997" ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า อาจแบ่งยุคของการสื่อสารในลาวได้ 4 ยุค คือ *ยุคแรก*การครอบงำของฝรั่งเศส สื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์และวิทยุต่างถือกำเนิดจากประเทศแม่คือฝรั่งเศส *ยุคที่สอง*ยุคสงครามกลางเมือง (1950-1975) เป็นยุคที่สื่อมวลชนลาวแบ่งออกเป็นสองฟากคือ ประเทศลาวและพระราชอาณาจักรลาว (ฝั่งสังคมนิยมและทุนนิยม) สื่อมวลชนในยุคนี้เป็นเครื่องมือของรัฐแต่ละฝ่ายในการต่อสู้อุดมการณ์ *ยุคที่สาม*จินตนาการเก่า (1976-1985) ยุคนี้สื่อที่เคยแตกเป็นสองฝ่ายกลับรวมอยู่ภายใต้กระทรวงข่าวสารและวัฒนธรรม โดยมีกรมสื่อมวลชนและสมาคมนักข่าว เป็นองค์กรของรัฐ และมวลชน เป็นผู้ดำเนินการจัดการสื่อทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ เพื่อให้ดำเนินการตามความต้องการของพรรคและนโยบายของรัฐตามแนวทางของสื่อระบบโซเวียตนิยม สื่อจึงไม่สามารถดำเนินการได้ตามเสรี และ*ยุคที่สี่* จินตนาการใหม่ (1986-ปัจจุบัน) นอกจากจะดำเนินการตามนโยบายของรัฐแล้ว ยังเริ่มมุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจด้วยการโฆษณาสินค้า และพัฒนาสู่สื่ออินเตอร์เน็ต แต่ก็ยังไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้เช่นเดิม

(ข) อรอนงค์ ทิพย์พิมล (2545) ในฐานะนักประวัติศาสตร์ก็ชี้ให้เห็นระบบสื่อสารมวลชนของอินโดนีเซียในยุคประธานาธิบดีซูฮาร์โต้เรืองอำนาจช่วง 32 ปี ถูกปิดกั้นและอยู่ภายใต้อำนาจนิยม (Authoritarian) หากสื่อใดหาญกล้าตีแผ่ วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลของซูฮาร์โต้และพวกพ้องก็จะถูกฟ้องร้องและถึงกับถูกปิดในที่สุด โดยเฉพาะในช่วงปี 1974 ถือเป็นหายนะของสื่อมวลชน เมื่อประธานาธิบดีซูฮาร์โต้ออกประกาศในวันที่ 17 มกราคม ห้ามเดินขบวนและออกกฎควบคุมการเสนอข่าวสารของสื่อ และควบคุมมหาวิทยาลัย ส่งผลให้นักศึกษาและนักหนังสือพิมพ์ถูกจับจำนวนมาก แม้ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 รัฐบาลเริ่มมีนโยบายการ "เปิด" ในสังคมอินโดนีเซีย

แต่สื่อมวลชนก็ยังถูกปิดอยู่เดิมในปี 1994 เช่น นิตยสาร Tempo, Editor, Detik เพราะรัฐบาลยังคิดว่า หากประชาชนได้รับข้อมูลมากก็อาจเป็นอันตรายต่อประชาชนเอง

1.2.2 **การศึกษาเปรียบเทียบสื่อมวลชน**ตามกรอบแนวคิดบรรทัดฐานของสื่อมวลชน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างงานการเปรียบเทียบของประเทศประชาธิปไตยระหว่างไทย สิงคโปร์ และมาเลเซียของ สุมิตรา นคินทร์บดี (2529) การเปรียบเทียบประเทศไทย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ของ Duncan Mccargo (2003) และการเปรียบเทียบในประเทศสังคมนิยมและประชาธิปไตย ระหว่างเวียดนามและสิงคโปร์ในงานของ Katerine T.Frith (2001)

(ก) สุมิตรา นคินทร์บดี (2529) ได้ศึกษาการทำงานของสื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์ ในไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ในช่วงปี 2529 พบว่า แม้สามประเทศจะอยู่ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่สื่อมวลชนยังตกอยู่ภายใต้การดำเนินการของอำนาจของรัฐ ทั้งรูปแบบการดำเนินงานแบบแนวดิ่ง (vertical policy) และการดำเนินการตามคำสั่ง (direct planning) แต่ดูเหมือนว่าประเทศไทยมีการยืดหยุ่นมากกว่า เพราะในยุคนั้นได้เริ่มให้เอกชนเข้ามาเป็นผู้ผลิตข่าว เช่น กรณีของช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ว่าจ้างบริษัทแปซิฟิกอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น

สำหรับในประเทศสิงคโปร์ สถานีโทรทัศน์ SBC (Singapore Broadcasting Corporation) อยู่ภายใต้คำสั่งของรัฐบาลกระทรวงวัฒนธรรม ทั้งนี้ รัฐบาลของผู้นำลีกวนยูได้ใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อสร้างภาพพจน์แก่รัฐบาล และเป็นสื่อกลางเผยแพร่กิจกรรมของรัฐ จุดเด่นของโทรทัศน์สิงคโปร์ที่ต่างจากไทยคือการเผยแพร่ด้วย 4 ภาษา ตามความแตกต่างของเชื้อชาติในสิงคโปร์ รวมถึงรายการรณรงค์เพื่อชาติ เช่น Keep Singapore Clean เฉกเช่นเดียวกับประเทศมาเลเซีย ที่ต้องการให้ประเทศมีความเป็นหนึ่งเดียว RTM (Radio and Television Malaysia) เป็นหน่วยงานของรัฐถูกควบคุมโดยรัฐ กรมกระจายเสียง สังกัดกระทรวงข่าวสาร ดังนั้น โทรทัศน์จึงกลายเป็นเครื่องมือของรัฐในการใช้ภาษาประจำชาติ (มีข้อกำหนดให้มีข้อความภาษาบาฮาร์ซาร์มาเลเซียประกอบ) เผยแพร่วัฒนธรรม และความหลากหลายที่เป็นหนึ่ง ข่าวที่มีความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติและศาสนาจะไม่ได้รับการนำเสนอ เช่น ข่าวการต่อสู้ระหว่างคนทมิฬในศรีลังกา เป็นต้น

(ข) ขณะที่งานของสุมิตรา แสดงให้เห็นว่า สื่อในประเทศประชาธิปไตยทั้งไทย สิงคโปร์ และมาเลเซีย ล้วนแล้วแต่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ Duncan McCargo (2003) กลับนำเสนอให้เห็นในด้านกลับกันว่า ถึงแม้ว่าสื่อมวลชนในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของรัฐเป็นส่วนใหญ่ แต่ในบางกรณี "สื่อมวลชน" อาจเป็นผู้กำหนดโครงสร้างสังคมได้ เช่น การกำหนดเรื่องการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Duncan McCargo ยกตัวอย่าง สื่อมวลชนในประเทศฟิลิปปินส์ ไทย และอินโดนีเซีย ซึ่งทำหน้าที่สำคัญเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศเหล่านี้ กรณีของประเทศฟิลิปปินส์ สื่อวิทยุเป็นตัวการสำคัญในการผลักดันให้ประชาชนออกมารณรงค์ประท้วงขับไล่รัฐบาลมาร์กอซ กรณีประเทศไทย สื่อหนังสือพิมพ์ทำหน้าที่ต่อต้านรัฐบาลทหารในหลายยุคหลายสมัย โดยเฉพาะกรณีรัฐบาลยุคพฤษภาประชาธิปไตย และประเทศอินโดนีเซีย สื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์และวิทยุ ก็ทำหน้าที่กระตุ้นให้ประชาชนเรียกร้องขับไล่ประธานาธิบดีซูฮาร์โต้ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ข้อแม้ของพลังอำนาจของสื่อนี้อาจเป็นเพียงภาวะวิกฤติเท่านั้น ยามเหตุการณ์เป็นปกติสื่อมวลชนก็ยังตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐเช่นเดิม

(ค) Katherine T. Frith (2001) ศึกษาเปรียบเทียบโฆษณาภายใต้การกำกับของประเทศเวียดนามและประเทศสิงคโปร์ ผลการศึกษาตอกย้ำให้เห็นว่า ถึงแม้ประเทศเวียดนามจะมีระบบการสื่อสารมวลชนแบบโซเวียตนิยม แต่ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก กล่าวคือ ช่วงก่อนปี 1986 ประเทศเวียดนามห้ามโฆษณาเนื่องจากมองโฆษณาเป็นผลพวงของลัทธิทุนนิยม ทว่า หลังนโยบายเปิดประเทศ (นโยบาย Doi Moi) ทำให้เริ่มมีการอนุญาตการโฆษณาได้ แต่ยังคงอยู่ภายใต้กระทรวงวัฒนธรรมและข่าวสาร (Ministry of Culture and Information) และกฎหมายปี 1994 ดังนั้น โฆษณาในเวียดนามจะอยู่ภายใต้ข้อกำหนดต่าง ๆ เช่น ต้องเป็นความจริง มีความเป็นชาตินิยม คือ ใช้ภาษาเวียดนามเป็นหลัก หากมีภาษาอังกฤษต้องมีภาษาเวียดนามกำกับด้วย ต้องไม่กระทบต่อวัฒนธรรมอันดีของรัฐและเวียดนาม ห้ามการใช้สัญลักษณ์ของธงและสีธงชาติในการโฆษณา ข้อห้ามทั่วไป เช่น ห้ามกางเกงแนบเนื้อ ห้ามชุดบิกินี่ ห้ามการจูบ ห้ามการพนัน ห้ามบุหรี่และสุรา (ยกเว้นเบียร์) ในเชิงปริมาณ พบว่า โฆษณาในสื่อสิ่งพิมพ์และวิทยุ ไม่ควรต่อเนื่องเกิน 5 วัน หรือไม่ควรเกิน 10 ครั้งต่อวัน ในโทรทัศน์ ห้ามโฆษณาในหนังสือพิมพ์หน้าแรก (ยกเว้นหนังสือพิมพ์ภาษาต่างชาติ) เป็นต้น

สำหรับประเทศสิงคโปร์แม้การโฆษณาจะไม่ได้อยู่บนการกำกับของรัฐโดยตรงแต่ก็ยังอยู่ภายใต้หลัก 5 ประการที่รัฐกำหนด กล่าวคือ (1) ชาติเหนือชุมชน (2) ครอบครัวคือสถาบันพื้นฐานของสังคม (3) ชุมชนจะต้องสนับสนุนและให้การยอมรับปัจเจก (4) การสมานฉันท์เหนือความขัดแย้ง และ (5) ความปรองดองทางเชื้อชาติและศาสนา นั่นก็หมายความว่า หากโฆษณาใดละเมิดหลักข้อใดก็ถือว่าจะต้องถูกระงับ นอกจากนั้น ประเทศสิงคโปร์ก็เริ่มแนวทางการควบคุมกันเอง Code of Advertising Practice (1976) พร้อมการจัดตั้งองค์กร The Advertising Standards Authority of Singapore (ASAS) อันประกอบด้วยผู้ผลิตโฆษณา องค์กรผู้บริโภค NGOs คอยควบคุมดูแลโฆษณาให้ถูกหลักเกณฑ์

1.3 ในลำดับสุดท้าย นอกเหนือจากการวิเคราะห์ในระดับโครงสร้างการเมืองแล้ว งานของ John A.Lent (1987) (อ้างถึงในชูศักดิ์ จิระสกุลไทย, 2540) ยังได้วิเคราะห์ถึง**ระบบเศรษฐกิจอันมีผลเกี่ยวเนื่องกับสื่อสารมวลชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**อีกด้วย Lent วิเคราะห์ว่า การสื่อสารมวลชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังเติบโตในแง่ระบบธุรกิจอย่างมาก แต่ทว่า การเติบโตกลับกลายเป็นการโตเดี่ยวหรือเป็นธุรกิจข้ามสื่อข้ามธุรกิจอันอาจส่งผลกระทบต่อสื่อตัวเล็ก ๆ และการครอบงำสื่อทางอ้อม ตัวอย่างเช่น กลุ่ม Fleet Group ในมาเลเซียทำธุรกิจทั้งด้านการสื่อสารมวลชน อุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้บริหารกลุ่มหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ เช่น New Straits Times, Malay Mail, Berita Hariam, Shin Min กลุ่ม Bimantara ในอินโดนีเซีย ถือเป็นบริษัทขนาดใหญ่ที่ลงทุนทั้งด้านสวนปาล์ม ประกันภัย อาหาร และเป็นเจ้าของธุรกิจด้านการสื่อสารโทรคมนาคม กลุ่ม Singapore Press Holding ในสิงคโปร์ ซึ่งเป็นเจ้าของทั้งสื่อในประเทศและขยายพรมแดนสู่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น บรูไน มาเลเซีย และแม้แต่ฮ่องกง

ยิ่งกว่านั้น บริษัทที่เติบโตนี้ ยังเป็นบริษัทที่มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับนักการเมืองด้วย เช่น Fleet Group มีสัมพันธ์กับกลุ่ม UMNO ในมาเลเซีย Bimantara สัมพันธ์กับผู้มีอำนาจในประเทศอินโดนีเซีย และในฟิลิปปินส์ช่วงหลังปี 1972 สื่อมวลชนตกอยู่ภายในน้ำมือของพรรคพวกของประธานาธิบดี Marcos

2. การศึกษาการครอบงำของสื่อไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

กลุ่มนักวิชาการกลุ่มที่สองที่สนใจศึกษาการสื่อสารภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเน้นการศึกษาการครอบงำจากสื่อไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีสมมุติฐานว่า ประเทศไทยเปรียบเสมือนประเทศโลกที่หนึ่งที่มีพลังความเข้มแข็งด้านสื่อสารมวลชนย่อมจะถ่ายเทหรือไหลลงสู่ประเทศที่อ่อนแอกว่า ดังเช่นประเทศเพื่อนบ้านรอบข้างได้ ดังกรอบแนวคิดเรื่องการครอบงำสื่อ (Media Imperialism)

วิภา อุตมฉันท์ (2544) สนับสนุนว่า การสื่อสารมวลชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความไม่เท่าเทียมกัน โดยแสดงให้เห็นจากลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ว่า อดีตภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันในยุค 2518 สื่อไทยกับลาวแยกขาดจากกัน ทว่า เมื่ออุดมการณ์ทางการเมืองเริ่มคลี่คลาย สื่อมวลชนไทยกลับกำลังทำหน้าที่ครอบงำสื่อมวลชนลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนด้านวิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งมีทั้งกำลังขับเคลื่อนแรงตลอดจนเนื้อหาที่หลากหลายได้กระโดดข้ามสู่ฟากลาว ส่งผลให้พฤติกรรมของชาวลาวฟังเพลงไทย ดูข่าวและละครไทย และก่อให้เกิดการต่อต้านสื่อไทยในประเทศลาว เช่น การประท้วง การไม่ดู และการพยายามสร้างเนื้อหาละครใหม่เพื่อต่อสู้กับประเทศไทย

กรณีการครอบงำทางสื่อมวลชนยังพบได้ในงานของอัมพร จิรัฐติกร (2545) แสดงให้เห็นเช่นกันว่า สื่อสารมวลชนไทยต่างพากันไหลเข้าสู่ประเทศกัมพูชาด้วยเช่นกัน ชาวกัมพูชาต่างพากันดูละครโทรทัศน์ไทย ฟังเพลงไทย และซื้อสินค้าตามโฆษณาโทรทัศน์ไทยด้วย หากมีการศึกษาเพิ่มเติมก็จะพบว่า ไม่เพียงแต่ลาว กัมพูชาเท่านั้น ในประเทศอินโดนีเซียก็ยังได้รับอิทธิพลจากกระแสสื่อโทรทัศน์ไทยอีกด้วย ปัจจุบันรายการโทรทัศน์ยามค่ำของอินโดนีเซียก็นำรายการละครเกี่ยวกับผีเข้าไปฉายและมีผู้คนชื่นชอบเป็นจำนวนมาก

แม้งานของวิภา จะเน้นให้เห็นกระแสการครอบงำสื่อจากไทยสู่ประเทศลาว ในทางกลับกันงานของวิภาก็นำเสนอให้เห็นอีกด้านหนึ่งว่า ในบางกรณีไทยเองก็อาจถูกครอบงำจากประเทศลาวได้ เพียงแต่ระดับของการครอบงำอาจมีน้อยกว่า ตัวอย่างเช่น คนไทยชอบดูฟุตบอลถ่ายทอดจากลาวเพราะไม่มีโฆษณา หรือฟังเพลงลาว ฟังข้อมูลข่าวสารจากวิทยุลาว เช่น งานศพของญาติมิตรในฝั่งลาว และแม้กระทั่งการเรียนภาษาอังกฤษจากโทรทัศน์ลาว หลักฐานยืนยัน เช่น การหยิบยืมเพลง “สาวสีเมือง” จากประเทศลาวมาปรับเปลี่ยนเป็น “สาววาริน” ของจินตรา พูนลาภ ในช่วงปี 2543 (สนใจโปรดดูรายละเอียดในจุดประกาย หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ปีที่ 13 ฉ. 4207 วันพฤหัสบดีที่ 30 มีนาคม 2543)

อย่างไรก็ดี คำถามที่ตามมาของผู้ใช้แนวคิดการครอบงำทางวัฒนธรรม ก็คือ การครอบงำดังกล่าวเป็นการครอบงำทั้งหมดหรือเป็นการประสมประสานวัฒนธรรม (cultural hybridisation) ของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ยืมทำนองเพลงไทยและใส่เนื้อร้องเป็นลาว หรือ เขมร

3. การศึกษาภาพของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การศึกษาด้านการสื่อสารกลุ่มที่สาม คือ การศึกษาภาพของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาของกันและกัน จะแสดงให้เห็นวิธีคิดของเรากับประเทศเพื่อนบ้านว่ามีลักษณะอย่างไร จากการศึกษาภาพของประเทศเพื่อนบ้านของไทยในสายตาของไทยที่ปรากฏในการสื่อสาร ทั้งการสื่อสารมวลชน การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารประเพณี ในงานของกำจร หลุยยะพงศ์ (2545) พบว่า มีมุมมองอยู่ด้วยกัน 3 แบบ คือ "คู่แค้น" "คู่รัก" และ "คู่รักคู่แค้น"

3.1 คู่แค้น : ความสัมพันธ์ของไทยกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสื่อ

งานของกำจร หลุยยะพงศ์ (2545) เผยให้เห็นว่า การสื่อสารมวลชนในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่จะวางอยู่บนกรอบความคิดของความขัดแย้งเป็นหลัก โดยอาศัยความคิดที่ว่า "การรวมชาติ" ตามกรอบแนวคิดของ Benedict Anderson (1996) ที่ชี้ว่า ชาติเป็นเพียงปฏิมากรรมชนิดหนึ่งซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นไม่นานนัก และการที่จะรวมเป็นชาติได้ก็ต่อเมื่อมีการสร้างจินตนาการของชาติ (imagined community) เพื่อสถาปนาพรมแดนในสำนึกของคนร่วมกันว่า เราเป็นคนในชาติเดียวกัน และ "การสร้างศัตรูในจินตนาการ" ก็ถือเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เรามีชาติ "เรา" และชาติ "เขา"

การสร้างศัตรูในจินตนาการที่แนบเนียนที่สุดคงหนีไม่พ้นประเทศเพื่อนบ้าน ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดก็คือกรณีสื่อสารมวลชนในประเทศไทย โดยเริ่มตั้งแต่แบบเรียน (สนใจโปรดดูวารุณี โอสถารมย์, 2544) หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ต่างพากันสร้างภาพศัตรูให้กับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น กัมพูชา ลาว และพม่า ในระดับที่แตกต่างกัน ในระดับที่ร้ายแรงจะมองเป็นศัตรูที่ชั่วร้าย เช่น พม่า และในระดับที่อ่อนลงจะมองเป็นประเทศเมืองน้องหรือด้อยพัฒนา เช่น ลาวและกัมพูชา ภาพยนตร์เรื่อง "สุริโยไท" และ "บางระจัน" ถือเป็นตัวอย่างสำคัญของการสร้างและตอกย้ำ "ศัตรู" ให้กับพม่าให้ตราไว้ในดวงใจของคนไทยทุกคน อันถือเป็นผลสืบเนื่องจากการสร้างชาติของไทย ตั้งแต่ยุคแรกของรัชกาลที่ 6 ต่อมาถึงยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และแม้แต่ในยุคปัจจุบัน ก็ยังไม่จืดจาง

กรณีศึกษาเรื่องการสร้างความเป็นคู่แค้นที่สำคัญ คือ กรณีของกบ สุวนันท์ คงยิ่ง ในปี 2546 (สนใจโปรดดูชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2546) นอกจากจะแสดงให้เห็นการรุกล้ำของสื่อไทย เช่น ละครของกบสุวนันท์ก้าวล่วงสู่ประเทศกัมพูชา ทำให้เกิดความไม่พอใจต่อการรับวัฒนธรรมแบบไทยอันส่งผลให้เกิดการนำกรณีนี้เป็นเชื้อเพลิงให้วิกฤติการณ์จลาจลในกรุงพนมเปญและเผาสถานทูตไทยในที่สุด ประเด็นถัดมา สื่อทั้งสองประเทศต่างพากันระบายและป้ายสีให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชามีภาพเชิงลบอีกด้วย

หากวิเคราะห์บริบทก่อนการเกิดเหตุการณ์พบว่า ทัศนะของคนกัมพูชาต่อประเทศไทยเป็นไปในแง่ลบทั้งผ่านตำนานความเชื่อ เช่น พระโค-พระแก้ว พระยาละแวก แสดงให้เห็นว่าไทยเป็นประเทศเจ้าเล่ห์ ปัญหาความขัดแย้งด้านพรมแดน ยาเสพติด การขโมยศิลปวัตถุ ปัญหาการลงทุนของไทยต่อกัมพูชา การอยู่ในช่วงก่อนการเลือกตั้ง และที่สำคัญคือการรุกล้ำของวัฒนธรรมไทยในกัมพูชา เช่น ละคร เทปเพลง เหตุผลดังกล่าวเป็น

เสมือนเชื้อฟืนให้กับข่าวลือที่หนังสือพิมพ์รัศมีอังกอร์ระบุว่า กบ สุวนันท์ ดาราสาวไทยให้การสัมภาษณ์ในเชิงดูถูกชาวกัมพูชา

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นเอง หนังสือพิมพ์ไทยก็ทำหน้าที่สร้างความเป็นคู่แค้นให้กับไทยกับกัมพูชา ด้วยการพาดหัวข่าวต่อว่ากัมพูชาอย่างดุเด็ดเผ็ดมัน การกระทำนี้เท่ากับตอกย้ำและซ้ำเติมความขัดแย้งของไทยกับกัมพูชา แม้ในท้ายสุดเริ่มมีหนังสือพิมพ์ไทยตั้งคำถามที่น่าสนใจว่า ชาวกัมพูชาทุกคนเกลียดคนไทยจริงหรือ? แต่ก็ถือเป็นปริมาณน้อย

แนวคิดการสื่อสารสร้างศัตรูให้กับประเทศเพื่อนบ้านยังคงมีผู้ศึกษาอีก ดังตัวอย่างงานของจิตราภรณ์ วนัสพงศ์ (2539) และพุทธณี กางกั้น (2544) ศึกษาสื่อหนังสือพิมพ์ที่ถูกจัดว่าเป็นกลางแต่กลับให้ภาพของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า และลาวในแง่ลบโดยตลอด

งานของจิตราภรณ์ ศึกษาข่าวในหนังสือพิมพ์ไทยที่พูดถึงประเทศลาวและแสดงให้เห็นว่า ภาพประเทศลาวในหนังสือพิมพ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อยในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา จากอุดมการณ์ต่างกันในแง่การเมืองปี 2518 สู่ความขัดแย้งในสมรภูมิร่มเกล้า ปี 2531 การคลี่คลายในนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในปี 2533 และการเปิดสะพานมิตรภาพไทยและลาวในปี 2537 อย่างไรก็ดี ภาพของลาวยังมีน้ำหนักในแง่ลบอยู่มากกว่าแง่บวก เช่น “คอมมิวนิสต์” “ดื้อแพ่ง” “บั่นทอนความมั่นคง” “ล้ำเขตแดน” “ไม่ให้ความร่วมมือ” “โหดร้าย” ส่วนในแง่บวก เช่น “พี่-น้อง” “การร่วมมือทางเศรษฐกิจ” “การพัฒนา” นอกจากนั้น จิตราภรณ์วิเคราะห์ถึงสมญานามที่ไทยฝากให้กับประเทศลาว ซึ่งมีความหมายในเชิงอคติ เช่น “ลาวอพยพ” “ไอ้ลาวกำแหง” “เมืองน้อง” “น้องลาว” “มัน-พวกมัน”

เฉกเช่นเดียวกันกับงานของพุทธณี กางกั้น (2544) ก็ศึกษาหนังสือพิมพ์ที่พูดถึงประเทศพม่า ก็พบปรากฏการณ์เช่นเดียวกันกับจิตราภรณ์ กล่าวคือ ข่าวที่พบในหนังสือพิมพ์ที่เกี่ยวกับพม่าส่วนใหญ่เป็นข่าวไม่ดี เช่น ข่าวพม่าข่มขืนไทย ข่าวพม่ารุกราน พม่าประท้วง ฯลฯ ข่าวบางข่าวกลับไม่เคยออกข่าว เช่น คนไทยทำร้ายคนพม่า ทั้งนี้ พุทธณี เสนอว่า ปัจจัยสำคัญที่อาจส่งผลให้ข่าวที่พูดถึงพม่ามีมิติแง่ลบคือ แบบเรียนไทยที่โจมตีพม่า นโยบายระหว่างประเทศไทยกับพม่า และนโยบายแรงงาน เป็นต้น

3.2 คู่รัก : ความสัมพันธ์ของไทยกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสื่อ

ขณะที่การสื่อสารมวลชนมิได้ทำหน้าที่สร้างสมานฉันท์ภายในภูมิภาคดังที่กล่าวมาข้างต้นในทางกลับกัน การสื่อสารในรูปแบบสื่อประเพณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น หมอลำ หนังตะลุง เรื่องเล่า ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งบรรดานักมานุษยวิทยาและนักคติชนวิทยาเป็นผู้บุกเบิกศึกษา กลับพบว่า การสื่อสารดังกล่าวกลายเป็นการสื่อสารที่สะท้อนให้เห็นการเชื่อมโยงกันของภูมิภาคแห่งนี้

ในกลุ่มนักมานุษยวิทยา เช่น ปรานี วงษ์เทศ (2543) สุจิตต์ วงษ์เทศ (2542 และ 2546) สืบค้นตำนาน ความเชื่อ เรื่องเล่า และการแสดงในอุษาคเนย์จะพบความสอดคล้องหรือความเป็นหนึ่งเดียวกัน เช่น ภูมิภาคแห่ง

นี้มีพื้นความเชื่อเรื่องผีและงู การแสดงบางอย่างร่วมกัน เช่น หมอลำไทย-ลาว หนังตะลุงไทย หนังสะแบกย์ของเขมร วายังของอินโดนีเซีย หรือเครื่องดนตรี เช่น แคน กลองมโหระทึก และฆ้อง ก็มาจากภูมิภาคแห่งนี้ ในฟากนักภาษาและคติชนวิทยาก็ศึกษาวรรณกรรมและเรื่องเล่าต่าง ๆ เช่น "ศรีธนญชัย" "ตำนานน้ำเต้า" "การนับถือวีรบุรุษท้าวฮุ่งท้าวเจือง" ก็พบว่า วรรณกรรมทั้งหมดนี้พบในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า การสื่อสารเพื่อสร้างความขัดแย้งกลับกลายเป็นกระแสที่มาหนัก มาบ่อย และมาแรงในหมู่คนทั่วไปอันเป็นผลจากการสื่อสารระดับกว้าง เช่น การสื่อสารมวลชน เผลอ ๆ ตอกย้ำให้คนคิดว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเพียงความสัมพันธ์เชิงลบเพียงอย่างเดียว แต่การสื่อสารแบบสื่อประเพณีกลับกลายเป็นประเด็นที่น้อยลงและเริ่มขาดหายไป พร้อมการสูญสิ้นของบรรดาสื่อประเพณีทั้งหลาย เช่น การตายของหมอลำทำให้เราขาดความเข้าใจว่าในลาวก็มีหมอลำในรูปแบบเดียวกัน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันเริ่มมีการผนวกการสื่อสารมวลชนเข้ากับการสื่อสารประเพณีเข้าด้วยกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างความเชื่ออันเดียวกันของภูมิภาคแห่งนี้ ตัวอย่างเช่น การใช้ "ผี" เป็นตัวละครเอกในละครโทรทัศน์ และภาพยนตร์ เรื่อง "นางนาก" หรือ "แม่นาคพระขโนง" ซึ่งมิใช่จะโด่งดังเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น แต่คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งมาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย กัมพูชา และลาว ต่างพากันชมภาพยนตร์เรื่องนี้ได้อย่างเข้าใจเพราะต่างมีตำนานเรื่องเล่าของหญิงสาวที่ตายจากและกลับกลายเป็นคนใหม่ หรือกรณีภาพยนตร์เรื่อง "งูเกงกอง" ของประเทศเขมรซึ่งโด่งดังในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็เป็นกรณีที่พิสูจน์ให้เห็นความเข้าใจเรื่อง "ผี" และ "งู" ที่ฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณของคนภูมิภาคแห่งนี้ การชมภาพยนตร์เรื่องนี้จึงเข้าใจทัศนะของ "งู" อันมีความหมายของความอุดมสมบูรณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเคียงคู่กับผู้หญิงอันถือเป็นเพศแห่งความอุดมสมบูรณ์ ตรงกันข้ามกับตะวันตกเมื่อพูดถึง "งู" จะมีความหมายในแง่ลบตามพระคัมภีร์ และสัญลักษณ์ของ "เพศ" ตามแนวคิดของฟรอย์ด

3.3 คู่รักคู่แค้น : ความสัมพันธ์ของไทยกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสื่อ

แม้ว่า เราอาจจะพบภาพของความเกลียดชังหรือความเป็นคู่แค้นปรากฏอยู่ทั่วไปในการสื่อสารมวลชนในปัจจุบัน ทว่า ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เริ่มปรากฏภาพของความเป็นคู่รักคู่แค้นหรือการผสมระหว่างความเกลียดชังและการปรองดองเริ่มปรากฏในการสื่อสารมวลชน ละครโทรทัศน์หลายเรื่องของไทยเริ่มใช้ฉากและตัวละครที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สะท้อนให้เห็นกลิ่นอายรักของไทยกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังเช่น "รักเดียวของเจนจิรา" เรื่องราวของความรักของหญิงไทยกับเจ้าพม่า หรือเรื่องราวของความรักของหนุ่มไทยกับเจ้าอินโดนีเซียใน "ดอกแก้วการะบุหนิง" อย่างไรก็ดี ความรักของทั้งสองคน ยังคงเป็นรักที่ต้องห้ามและยังมีฉากหลายฉากในละครที่สะท้อนให้เห็นความรังเกียจเดียดฉันท์และความเป็นอื่นของประเทศเพื่อนบ้านอยู่ เช่น ในละครดอกแก้วการะบุหนิงชี้ให้เห็นว่า อินโดนีเซียยังเป็นเมืองเถื่อนที่มีการใช้เวทมนตร์ แต่ก็ยังบรรเทาเบาบางลงเมื่อเทียบได้กับการวาดภาพ "ความเป็นคู่แค้น"

การเสนอมิติความเป็นคู่รักผสมคู่แค้นนี้อาจเป็นมิติใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อบริบทสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่แปรเปลี่ยนไปในด้านความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ การลงทุน และการท่องเที่ยว จึงเป็นผลให้การสื่อสารมวลชนไทยต้องเร่งทำหน้าที่เป็นเสมือนกาวประสานใจให้กับประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้ แต่กาวดังกล่าวก็ยังอาจไม่ค่อยแน่นเหนียวเท่าไรนัก เราจึงได้ภาพของการรักแกมหมั่นไส้ระคนปนกันไป ภาพเหล่านี้จะชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อเราได้ชมการถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬากระชับมิตรระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน แม้วัตถุประสงค์เพื่อสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างกัน ทว่า "คำ" หรือ "สมญานาม" ที่เราเรียกประเทศเหล่านี้ก็ยังแฝงด้วยการดูถูกดูแคลน กล่าวอีกนัยหนึ่ง การสร้างความเป็น "คู่แค้น" ที่ผ่านมาได้หยั่งรากลึกในสามัญสำนึกของคนไทยจนยากที่จะล้างออกได้ ดังนั้น การศึกษาเรื่องการสื่อสารกับการสร้างภาพของประเทศเพื่อนบ้านจะช่วยทำให้เราเข้าใจและล้างภาพดังกล่าวได้ง่ายขึ้น

4. การศึกษาผู้รับสาร

ในเบื้องต้นเราได้เห็นความพยายามศึกษาการสื่อสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในหลากหลายวิธีการ ตั้งแต่การศึกษาผู้ส่งสาร (sender) โดยเน้นโครงสร้างการสื่อสารมวลชน เนื้อหา (message) ของสื่อสารมวลชนและการสื่อสารทั่วไปที่แสดงให้เห็นความรักและความขัดแย้ง และช่องทาง (channel) การพัฒนาการของการสื่อสารมวลชนอันได้รับอิทธิพลจากประเทศอาณานิคม และจากนี้จะให้ความสำคัญต่อการศึกษาในระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับผู้รับสาร (receiver) ซึ่งถือเป็นแนวทางสำคัญอีกประการหนึ่งของการศึกษาด้านการสื่อสารในปัจจุบัน

ในระยะแรกการศึกษาผู้รับสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมุ่งศึกษาถึงจำนวนประชากรที่อ่านออกเขียนได้และใครคือผู้รับสารตามหลักประชากรศาสตร์ เช่น อายุ เพศ สถานภาพ เป็นต้น หลังจากนั้น ก็จะศึกษาว่า ประชากรครอบครองสื่อมากน้อยเพียงไร ตามกรอบแนวคิดของนักนิเทศศาสตร์พัฒนาการ (development communication) ยุคแรกจะมองว่า จำนวนของประชากรที่อ่านออกเขียนได้และมีสื่อ (โทรทัศน์ วิทยุ) ก็จะสะท้อนให้เห็นว่าประเทศพัฒนา และหากมีจำนวนน้อยก็จะสะท้อนว่าประเทศเฉกเช่น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา

ในลำดับถัดมา การศึกษาผู้รับสารเริ่มตั้งคำถามเพิ่มเติมนอกจากใครคือผู้รับสาร และการเป็นเจ้าของเครื่องมือสื่อสารแล้ว ยังสอบถามถึงวิธีการใช้สื่ออย่างไร ตลอดจนวิธีการตีความหมายของสื่ออย่างไร ตามแนวทางของนักวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) ซึ่งในที่นี้จะเสนอแนวทางให้เห็นสองทางคือ การอ่านความหมายของผู้รับสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการบริโภคข่าวสารของผู้อพยพจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สู่โลกที่หนึ่ง (diaspora)

4.1 การสอดใส่และการอ่านความหมาย (encoding-decoding) ตามกรอบแนวคิดของสำนักวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) เริ่มตั้งคำถามว่า ความหมายที่ถูกสร้างขึ้นนั้น จะถูกอ่านความหมายเหมือนกันหรือแตกต่างกัน เป็นไปได้หรือที่ความหมายจะถูกอ่านตามแบบเดียวกันหมด ข้อสรุปของสำนักนี้เชื่อว่า ความ

หมายที่ถูกสร้างขึ้นย่อมถูกอ่านภายใต้ประสบการณ์ที่แตกต่างกันของผู้รับสาร จากแนวคิดดังกล่าว สามารถนำมาอธิบายได้กับปรากฏการณ์ที่ข้อมูลข่าวสารที่ปรากฏในการสื่อสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจมีการอ่านความหมายที่แตกต่างกัน เนื่องจากผู้รับสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีประสบการณ์การเรียนรู้และความเข้าใจที่ไม่เหมือนกัน กำจร หลุยยะพงศ์ (2546b) ได้ทดสอบแนวคิดนี้ ด้วยการฉายภาพยนตร์ไทยเรื่อง "จันดารา" ให้กับนักศึกษาในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันได้แก่ เวียดนาม กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย ได้ชมกัน ผลปรากฏว่า นักศึกษาต่างพากันอ่านความหมายแตกต่างกัน มีทั้งชื่นชม ต่อต้าน และต่อรองกับภาพยนตร์เรื่องนี้ กลุ่มแรกกล่าวว่าเป็นภาพยนตร์ศิลปะ คือ นักศึกษาในกลุ่มประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งมีความรู้ด้านศิลปะภาพยนตร์ และนักศึกษาประเทศมาเลเซียซึ่งเข้าใจเนื้อหาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันทางเพศสนับสนุนภาพยนตร์เรื่องนี้ในฐานะนำเสนอให้เห็นการที่ผู้หญิงถูกกดขี่โดยสังคมชายเป็นใหญ่ นักศึกษาอีกกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่เคร่งครัดต่อศีลธรรมทางเพศ เช่น เวียดนาม และกัมพูชา กลับโต้แย้งว่า เนื้อหาภาพยนตร์เป็นเรื่องราวที่ไม่ถูกครรลองคลองธรรม มีฉากโป๊ตั้งแต่เริ่มเรื่อง ส่วนนักศึกษากลุ่มสุดท้าย กลับมองภาพยนตร์โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของตนเอง เช่น นักศึกษาอินโดนีเซียซึ่งเคยเห็นการทำทารุณกรรมทางเพศกับผู้หญิงกลับยอมรับว่าเหตุการณ์ทั้งหมดเป็นเรื่องจริง แม้มันจะดูรุนแรงก็ตามที ปรากฏการณ์ทั้งหมดถือเป็นข้อบ่งชี้ให้เห็นการยอมรับเนื้อหา (dominant meaning) การปฏิเสธเนื้อหา (oppostional meaning) และการต่อรองความหมาย (negotiation meaning) ของผู้รับสารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่แตกต่างกัน

4.2 การบริโภคข่าวสารของผู้อพยพจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สู่โลกที่หนึ่ง (diaspora) จากการศึกษาบุคคลผู้รับสารที่เป็นผู้อพยพจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สู่ประเทศโลกที่หนึ่ง เช่น กรณีชาวไทยอพยพสู่ประเทศออสเตรเลีย ของ Glen Lewis และ Chalinee Hirano (2000) ก็พบปรากฏการณ์ที่น่าสนใจว่าแม้นพวกเขาและเธอจะกลายเป็นพลเมืองใหม่ของประเทศออสเตรเลียแล้วก็ตาม แต่พวกเขาและเธอยังธำรงความเป็นคนไทยด้วยการ "เสพ" และ "บริโภค" สื่อของประเทศตนเองอยู่ ทั้งสื่อในไทยจริง ๆ และสื่อที่ผลิตขึ้นในออสเตรเลียเพื่อคนไทย เช่น การซื้อหนังสือพิมพ์ไทย ดูหนัง-ละคร-เกมโชว์ไทย ซื้อหนังสือพิมพ์ไทยในออสเตรเลีย ด้วยเหตุผลอันหลากหลาย เช่น สำหรับเจ้าสาวชาวไทยที่แต่งงานกับหนุ่มออสเตรเลีย ซึ่งมีข้อจำกัดด้านภาษาต่างพากันเสพสื่อไทยและดูละครไทยเพื่อหลุดพ้นจากโลกอันวุ่นวาย การธำรงอัตลักษณ์ของคนไทย เช่น การที่แม่ให้ลูกที่เติบโตในออสเตรเลียได้สัมผัสวัฒนธรรมไทยผ่านละครและข่าวโทรทัศน์ หรือแม้แต่การได้เดินไปเช่าวิดีโอในร้านคนไทยก็เป็นเสมือนการต่อร้อยสายสัมพันธ์คนไทยในออสเตรเลียให้ผูกพันกัน

ส่งท้าย

กล่าวโดยสรุป เนื่องจากการสื่อสารเป็นเรื่องในชีวิตประจำวันย่อมเป็นตัวอย่างอันดีอันจะช่วยให้ผู้เรียนและผู้สนใจเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าใจภูมิภาคแห่งนี้ง่ายขึ้น ยิ่งกว่านั้น การศึกษาด้วยมิติการสื่อสารยังเปิดมุมมองความเข้าใจเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในรูปแบบที่แตกต่างออกไป ทำให้เราได้เข้าใจวิธีการมองเอเชียตะวันออก

เฉียงใต้ในสายตาคนตะวันตกที่มีรูปแบบจำกัดของการดูถูกดูแคลน ตลอดจนเข้าใจกลวิธีการสื่อสารของคนในภูมิภาคเดียวกันที่มีทั้งเชิงบวกและเชิงลบระคนกันไป ที่สำคัญเมื่อเราเข้าใจกลวิธีทั้งหมดได้จะช่วยให้เราสามารถขจัดความขัดแย้งอันอาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต เช่น ความพยายามระงับการผลิตภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับการต่อสู้กับประเทศลาว เป็นต้น ท้ายสุด หวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทความชิ้นนี้อาจเป็นตัวจุดประกายให้เกิดการศึกษาการสื่อสารและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไปในอนาคต

อ้างอิง

กำจร หลุยยะพงศ์, 2545. คู่แค้น-คู่รัก-คู่รักคู่แค้น : ความสัมพันธ์ของไทยกับอุษาคเนย์. ใน **รัฐศาสตร์สาร** ปีที่ 23 ฉ. 3. หน้า 161-190. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กำจร หลุยยะพงศ์, 2546a. **หนังอุษาคเนย์ : บาดแผลกับการเยียวยา.** เอกสารประกอบเทศกาลภาพยนตร์อุษาคเนย์ครั้งที่ 3 ระหว่างวันที่ 18-24 มกราคม 2546 ณ ห้องเรวัต หอสมุดธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

กำจร หลุยยะพงศ์, 2546b. ทัศนะต่อ "จันดารา" ในสายตาของชาวอุษาคเนย์ : การศึกษาเนื้อหาและผู้ชมตามแนวคิดวัฒนธรรมศึกษา ใน SEAS บรรณาธิการโดยอธิเดช เตรียมไพบูลย์กิจ และคณะ. หน้า 30-40. กรุงเทพฯ.

จิตราภรณ์ วนัสพงศ์, 2539. **ชาติพันธุ์นิยมในการนำเสนอเรื่องเกี่ยวกับประเทศลาวในหนังสือพิมพ์ไทย.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลธิรา สัตยาวัฒนา (บรรณาธิการ), 2546. **บทเรียนจากเหตุการณ์ความรุนแรงในกัมพูชา.** กรุงเทพฯ : กังหัน.

ชูศักดิ์ จิระสกุลไทย, 2540. การสื่อสารมวลชนในเอเชียและแปซิฟิก : พัฒนาการและแนวโน้ม. ใน **โลกของสื่อลำดับที่ 1.** บรรณาธิการโดยกาญจนา แก้วเทพ. หน้า 35-47. กรุงเทพฯ : เค.ซี.พริ้นติ้งแอนด์แอด.

ดรุณี หิรัญรักษ์, 2542. **การสื่อสารมวลชนโลก.** กรุงเทพฯ : เอเชียแปซิฟิก มัลติมีเดีย.

ทองปาน สมพะวง, 2542. **การศึกษาพัฒนาการของระบบสื่อสารมวลชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ค.ศ. 1950-1997.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา, 2533. **ศิลปะแขนงที่เจ็ด.** กรุงเทพฯ : เม็ดทราย.

ปรานี วงษ์เทศ, 2543. **สังคมและวัฒนธรรรมในอุษาคเนย์.** กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.

พุทธณี กางกั้น, 2544. พม่า : รากอันหยั่งลึกของการไม่เป็นข่าว. ใน **ข่าวที่ไม่เป็นข่าว** บรรณาธิการโดย ธนาพล อิ๋วสกุล. หน้า 119-135. กรุงเทพฯ : เดือนตุลา.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2542. **ร้องรำทำเพลง.** กรุงเทพฯ : มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546. **นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์.** กรุงเทพฯ : มติชน.

สุมิตรา นคินทร์บดี, 2529. **ศึกษาเปรียบเทียบการกำหนดนโยบายด้านข่าวโทรทัศน์ในไทย สิงคโปร์ และมาเลเซีย.** วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มลิณี นิลมาลี, 2540. **การเปรียบเทียบลักษณะไทยและลักษณะตะวันตกจากสื่อนวนิยายและสื่อภาพยนตร์เรื่อง "กาเหว่าที่บางเพลง" และ "Village of the Damned".** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วารุณี โอสถารมย์, 2544. แบบเรียนไทยกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ "เพื่อนบ้านของเรา" ภาพสะท้อนเจตคติอุดมการณ์ชาตินิยมไทย. ใน **รัฐศาสตร์สาร** ปีที่ 22 ฉ. 3. หน้า 1-83. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิภา อุตมฉันท์, 2544. **ผลกระทบของสัญญาณวิทยุและโทรทัศน์ข้ามพรมแดนระหว่างไทย-ลาว.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมสุข หินวิมาน และกำจร หลุยยะพงศ์, 2547. พฤติกรรมการสื่อสารโลกาภิวัตน์. ใน **เอกสารสอนชุดวิชาทฤษฎีและพฤติกรรมการสื่อสาร.** นนทบุรี : สุโขทัยธรรมาธิราช.

ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538. การศึกษาเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านในประเทศไทย. ใน **วิเทศคดีศึกษา.** หน้า 75-118. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อรอนงค์ ทิพย์พิมล, 2545. สื่อในสมัยระเบียบใหม่ของประธานาธิบดีซูฮาร์โต. ใน **ปาจารยสาร** ปีที่ 29 ฉ. 2 (พฤศจิกายน 2545-กุมภาพันธ์ 2546). หน้า 34-39.

อัมพร จิรัฐติกร, 2545. **เปิดม่านมายาอุษาคเนย์.** กรุงเทพฯ : มติชน.

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว, 2546. **สื่อสันนิวาส.** ปทุมธานี : นาครมีเดีย.

Anderson, Benedict, 1996. **Imagined Communities.** London : Verso.

Akiko Otake and Shuhei Hosakawa, 1998. Karaoke in East Asia. in **Karaoke around the World.** ed. by Toru Mitsui and Shuhei Hosakawa. pp. 178-201. London : Routledge.

Ding-Tzann Lii, 1998. A Colonized Empire : Reflections on the Expansion of Hong Kong Films in Asian Countries. in **Trajectories.** ed. by Kuan-Hsing Chen et.al. pp. 122-141. London : Routledge.

Frith, Katherine T.,2001. Cultural Regulation and Advertising in ASEAN : an Analysis of Singapore and Vietnam. in **Asian Media Productions.** ed. by Brian Moeran. pp. 75-88. Surrey : Curzon.

Gunaratne, Shelton A., 2000. **Handbook of the Media in Asia.** New Delhi : Sage.

Henry Tan and Arun Mahizhnan, 2002. **Broadcast Media in ASEAN.** Singapore : Pagesetters Services Pte.

Hall, Stuart, 1997. **Representation.** London : Sage.

Lewis, Glen and Hirano, Chalinee, 2000. Mi Arai Mai Mai Mai? Thai-Australian Video Ways. in **Floating Lives : The Media and Asian Diasporas.** ed. by Stuart Cunningham and John Sinclair. pp. 185-216. Queensland : University of Queensland.

McCargo, Duncan, 2003. **Media and Politics in Pacific Asia.** London : RoutledgeCurzon.